

Lausunto Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle kokoukseen 30.11.2017

Asia: HE 100/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle alkoholilaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

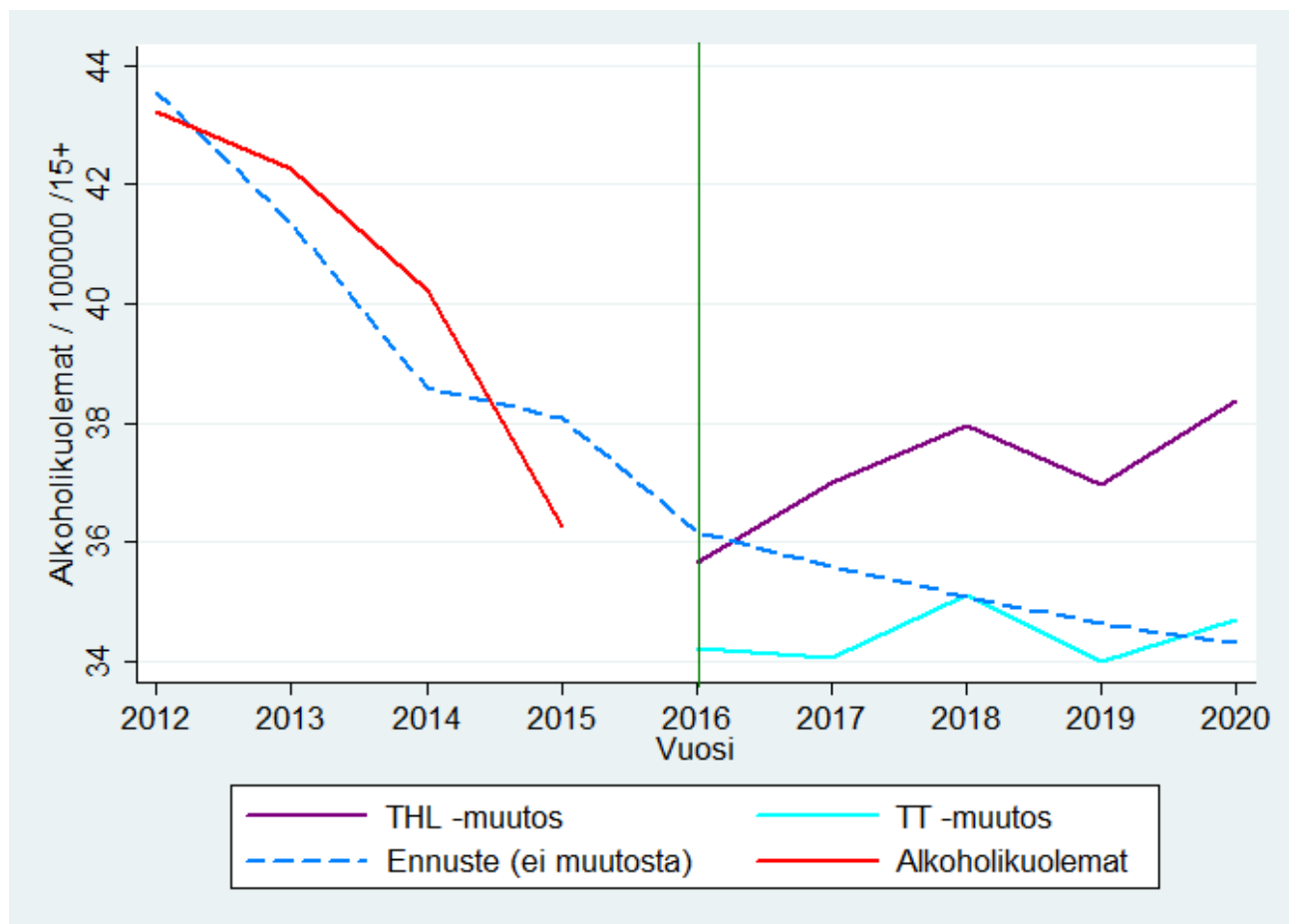
Kari Poikolainen

LKT, kansanterveystieteen dosentti, Helsingin yliopisto
s-posti: kari.poikolainen at bastu.net

ALKOHOLIPOLITIIKAN VAIKUTUKSISTA JA NIIDEN ENNUSTAMISESTA

Haluaisimme kaikki tietää mitä tapahtuu jos vähittäiskauppa alkaa myydä enintään 5.5 % alkoholia sisältäviä juomia.

Olemme tutkineet alkoholin kulutuksen yhteyttä alkoholiperäisiin kuolemiin Suomessa 1969-2015 (1). Tarkastelimme erikseen viinoja ja muita juomia. Sen perusteella voi ennustaa teoreettisia pitkän tähtäimen muutoksia em. kuolemantapauksissa seuraavasti:

Kuviossa on esitetty punaisella toteutuneet alkoholiperäiset kuolemat 100 000 vuotta ja $\geq$ 15-vuotiaasta asukasta kohti. Sinisellä katkoviivalla ennuste joka olettaa että vuoden 2016 alkoholin kulutus jää pysyvästi voimaan. Vihreän viivan ennuste perustuu vuoden 2016 kulutukseen lisättynä Taloustutkimuksen arviolla kasvusta. Vastaavasti THL:n arvion perusteella korotettu ennuste esitetään purpuraena.

Ennusteissa on monia heikkouksia. Alkoholin kulutuksen muutoksia on vaikea ennustaa. THL:n ennuste olettaa että kokonaiskulutus suurenisi noin 6 %. Taloustutkimuksen vastaava arvio on 0,5 %. Ei tiedetä kumpi on todennäköisempää vai joku muu vaihtoehto.

On epärealistista olettaa ettei väestörakenne eikä alkoholin kulutus muuttuisi vuodesta toiseen. Alkoholin kulutuksen ja kuolleisuuden trendi on ollut laskeva viimeiset 8-9 vuotta. Väestö ikääntyy ja kasvaa vain maahanmuuton verran.

Alkoholin kokonaiskulutus on huono ennustamaan kuolemantapauksia ja muita haittoja. Kulutuksen lisäksi kuolleisuuteen vaikuttavat juomatavat, erityisesti humalajuominen ja alkoholismi eli alkoholiriippuvuus. Näitä ei ole voitu tutkia. Se on mallin vakavin puute. Seurantatutkimukset osoittavat että alkoholismi lisää kuolleisuutta selvästi, sen sijaan muiden alkoholin käyttäjien kuolleisuus on samaa luokkaa kuin elinikänsä raittiiden (2, 3).

Monet uskovat, että alkoholikuolemat vähenevät lähes automaattisesti jos kieltoja ja veroja lisätään. Näin voisi olla jos alkoholin kuluttajat käyttäytyisivät niin kuin klassinen taloustiede olettaa ihmisten toimivan. Siis asioista täysin perillä olevina, tulevaisuutta ennakoivasti ja järkipäisesti. Niin että kuluttajat laskisivat kannattaako juoda jos juoma maksaa enemmän. Ja viitsikö lähteä ostamaan, jos siitä on enemmän vaivaa. Käyttäytymistä tutkiva taloustieteen haara on kuitenkin osoittanut, että kuluttaja toimii usein epärationaalisesti. Lisäksi alkoholi on aine, johon voi tulla himo. Osa ihmisistä, noin 5-10 %, on altis addiktoitumaan alkoholistiksi.

Alkoholipolitiikka kohdistuu valtion jokaiseen jäseneseen. Sen vaikutuksia on tutkittava vertaamalla maita toisiinsa ja tarkastelemalla yhdestä ja samasta valtiosta kerättyjä aikasarjoja. Ei voi käyttää varmempaa tietoa antavia tutkimusasetelmia. Ihmisten tasapuolisen kohtelun periaate estää sen että erilaiset kiellot ja verot kohdistuisivat eri voimalla kansalaisiin, jotka arvottaisiin tutkimusryhmiin.

Aikasarjatutkimuksien analyysi osoitti, että alkoholipolitiikan kiristykset tai väljennykset eivät aina toimi toivotulla tavalla (4). Vaikutuksia on suuntaan tai toiseen tai niitä ei ole. Olemattomia tai kielteisiä vaikutuksia on todettu seuraavissa haitoissa: alkoholiperäiset sairaalahoidot tai kuolemat, rikollisuus, liikenneonnettomuudet, päihtymys, alkoholismien seulontatestipositivisten määrä. Mukana olevat maat olivat Suomi, Tanska, Ruotsi, Islanti, Venäjä, Yhdysvallat, Sveitsi, Australia ja Hong Kong.

OECD-maiden vertailu osoitti, ettei alkoholipolitiikan kiristyksillä ole yhteyttä alkoholin käyttöön liittyviin toimintakyvyn menetyksiin, jotka aiheutuvat sairauksista ja ennenaikaisista kuolemista (5). Nämä menetykset ovat kattavin alkoholisairauksien mitta. Muiden riskitekijöiden vaikutus on näistä luvuista poistettu. Myöskään alkoholin kokonaiskulutuksella ei ollut vaikutusta.

Osa alkoholiin liittyvistä laeista ja kielloista on järkeviä. Promillerajat ja kieltä myydä alaikäisille ovat sellaisia. Alkoholi on hyvä verotuksen kohde valtiolle, joka on rahapulassa. Mutta kansanterveys ei kelpaa kiristävän alkoholipolitiikan perusteeksi. Kiristykset tehoavat paremmin

rationaalisemmin käyttäytyviin kohtuukäyttäjiin kuin humalaisiin sekä satunnais- ja

3

pitkäaikaisalkoholisteihin. Liikaa kiristämällä voi käydä niin että verotulot pienenevät mutta haitat eivät. Liikaa löysäämällä sekä verot että haitat voivat enentyä. Nykyisellään alkoholista saatavat verotulot ovat noin puolet suuremmat kuin siitä koituvat haitat. Verotulot ovat konkreettisia. Välittömien haittojen arviointi on ongelmallisempaa ja sen virheitä on kritisoitu (6). Välillisten haittojen arviointi vielä epävarmempaa eikä välillisiä hyötyjä ole arvioitu, joten vertailua niiden välillä ei voi tehdä. Alkoholipolitiikka on tasapainoilua ja järkevän kompromissin etsimistä.

Alkoholin kokonaiskulutus on huono ennustamaan alkoholihaittoja. Siihen ei kannata luottaa. Emme tiedä, miten enintään 5,5 % alkoholia sisältävien juomien tulo ruokakauppoihin vaikuttaisi. Aika uudistukselle on kuitenkin suotuista, koska alkoholin kulutus ja kuolemat ovat vähenneet viimeisten 8-9 vuoden ajan.

Kirjallisuusviitteet

1. Poikolainen K, Alanko T. (2017) Population Alcohol Consumption as a Predictor of Alcohol-Specific Deaths: A Time-Series Analysis of Aggregate Data. *Alcohol and Alcoholism* 52:685-91.
2. Dawson DA. (2000) Alcohol consumption alcohol dependence and all-cause mortality. *Alcohol Clin Exp Res* 24: 72-81.
3. Lundin A, Mortensen LH, Halldin J, Theobald H. (2015) The Relationship of Alcoholism and Alcohol Consumption to All-Cause Mortality in Forty-One-Year Follow-up of the Swedish REBUS Sample. *J Stud Alcohol Drugs* 76:544-51.
4. Nelson JP, McNall AD. (2016) Alcohol prices, taxes, and alcohol-related harms: A critical review of natural experiments in alcohol policy for nine countries. *Health Policy* 120:264-72.
5. Poikolainen K. The Weakness of Stern Alcohol Control Policies. (2016) *Alcohol and Alcoholism* 51:93-97.
6. Mäkelä K. (2012) Cost-of-alcohol studies as a research programme. *Nordic Studies on Alcohol*